

УДК 330.13

DOI: <https://doi.org/10.32782/СМІ/2024-10-5>

Леонідов І.Л.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної економіки і соціально-гуманітарних дисциплін,
Український державний університет науки і технологій
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7369-2464>

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ПРИВЛАСНЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОГО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПРОДУКТУ: СУБСТИТУЦІЯ ТРАНСАКЦІЙНИХ ВИТРАТ

У статті розкрито варіант саморегулювання інституціоналізації привласнення інформаційно-цифрового інтелектуального продукту, опосередковане трансакційними витратами, в національній економіці України. Окреслено найбільш доказові заходи регулювання економіки (у т.ч. й інституціоналізації привласнення інформаційно-цифрового інтелектуального продукту) у альтернативних концепціях економічної теорії. З'ясовано, що субституція трансакційних витрат саморегулювання відтворення акторів привласнення нелегітимного інтелектуального продукту проявляється при: створенні нелегітимного інтелектуального продукту (в кластері творців), ухиленні від податків і платежів (в кластері продуцентів), нелегальних процедурах вирішення конфліктів (в кластері посередників-підприємців). Формалізовано функціонал субституції трансакційних витрат саморегулювання відтворення привласнення нелегітимного інтелектуального продукту в системі рівнянь. Практична значимість визначена в придатності для державного регулювання відтворення привласнення інформаційно-цифрового інтелектуального продукту при удосконаленні стратегії повосного відновлення національної економіки України.

Ключові слова: власність, привласнення, інформаційно-цифровий інтелектуальний продукт, інституціоналізація, трансакційні витрати, інноваційна економіка.

Leonidov Ihor

Ukrainian State University of Science and Technologies

INSTITUTIONALIZATION OF APPROPRIATION OF INFORMATIVELY-DIGITAL INTELLECTUAL PRODUCT: SUBSTITUTION OF TRANSACTION COSTS

The paper discusses of self-regulation of institutionalization of appropriation of informatively-digital intellectual product, what mediated by transaction costs, in the national economy of Ukraine. The aim of this research is an open of substitution of transaction costs, what peculiar to institutionalization of appropriation of informatively-digital intellectual product. A variant of integration method was used for achieving of the aim of the research. The most evidential measures of regulation of economics and institutionalization of appropriation of informatively-digital intellectual product in alternative conceptions of economic theory were outlined, namely: programs of reforms that answer group interests (neoclassical conception); correction of the aggregate demand, flexible tax systems, economic policy (Keynes conception); public control per by contract relations, institutes (social-institutional conception). Was elucidated, what into self-regulation of institutionalization of appropriation of informatively-digital intellectual product the transaction costs an exerting the substitution in situation: creation of no legitimate intellectual product (in the cluster of creators), tax evasion and payments (in the cluster of producers), illegal procedures of decision of conflicts (in the cluster of mediators-entrepreneurs). The functional of substitution of transaction costs into self-regulation of recreation of actors of appropriation of no legitimate intellectual product was formalized in the system of equalizations. Further researches must be goal-seeking to the search of measures of government regulation of institutionalization of appropriation of informatively-digital intellectual product, what suitable for the improvement of strategy of post-war renewal of national economics of Ukraine and providing of the extended reproduction of appropriation of intellectual product. Practical importance of the paper was represented in availability for government regulation of reproduction of appropriation of informatively-digital intellectual product and improvement of strategy of post-war renewal of national economy of Ukraine.

Key words: ownership, appropriation, informatively-digital intellectual product, institutionalization, transaction costs, innovation economics.

Постановка проблеми. Адекватність інтелектуального продукту суспільному виду привласненню не викликає сумнівів. Це обґрунтовується тим, що привласнення інтелектуального продукту одним актором не передбачає відчуження від інших акторів у змістовному вимірі. Серед заходів державного регулювання з'ясована відповідність змісту привласнення інтелектуального продукту тільки в частині виразу й реалізації суспільного виду привласнення. У сукупності заходів ринкового саморегулювання виявлена неадекватність

змісту привласнення інтелектуального продукту в частині його приватного виду. При цьому, актуалізується дослідження функціонування значної частини політико-правових інститутів привласнення інтелектуального продукту на підґрунті неадекватності змістовного та діяльнісного його вимірів у ринковій економіці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підґрунтя дослідження проблематики регулювання економіки, особливо в тренді інституціоналізації привласнення інформаційно-цифрового інтелектуального

продукту, механізмів виникнення, шляхів та методів оптимізації трансакційних витрат, створювалися представниками вітчизняних та зарубіжних економічних шкіл. В них заходи регулювання інституціоналізації привласнення інформаційно-цифрового інтелектуального продукту хоча й не досліджуються в якості окремої проблеми, але неявно визначаються окремими теоретичними парадигмами. Так, у розробках представників неокласичної школи переважають заходи ринкового саморегулювання; у прихильників кейнсіанства подібні заходи окреслюються цілеспрямованим впливом держави на сукупний попит; у дослідженнях когорти монетаристів – мінімізується державне втручання у механізм ринкового саморегулювання сферою пропозиції грошей; у інституціоналістів – заходи регулювання інституціонального середовища еволюціонують разом з поступом інститутів суспільства.

В економічні теорії обґрунтовано широкий спектр рецептів по удосконаленню ефективності регулювання економіки, в тому числі й привласнення інформаційно-цифрового інтелектуального продукту. Наприклад, неокласичною традицією визнається підвищення ефективності виробника там, де створюється необхідний продукт при найменших витратах та забезпечується оптимальний розподіл обмежених ресурсів між галузями й окремими виробництвами. Підвищення ефективності заходів регулювання інтерналізації привласнення інформаційно-цифрового інтелектуального продукту охоплює: короткотермінове підвищення попиту над пропозицією для отримання квазіренти і довгострокове домінування пропозиції в напрямі зменшення витрат (А. Маршалл [1]); рівновагу між випуском продукції й витратами факторів виробництва (Л. Вальрас [2, с. 650]); оптимальний за Парето розподіл ресурсів [3, с. 225]; співвідношення між витратами факторів виробництва, яке забезпечує максимальний випуск продукції (Дж. Кларк [4, с. 138]); будь-який рівноважний стан ринкової економіки (М. Алле [5, с. 466]) та інші. Подібним рекомендаціям неокласиків властиві обмеженість сферою ринку, беззаперечна впевненість у дотриманні принципу раціональної поведінки всіх суб'єктів господарювання, отожднення ефективності регулювання інтерналізації та інституціоналізації привласнення інформаційно-цифрового інтелектуального продукту.

Дж. Кейнс відокремив умови ефективного функціонування окремої фірми і всього суспільства та переніс акцент аналізу з мікро- на макроумови, з пропозиції – на ефективний попит. Прихильники кейнсіанської течії запропонували наступні макроредумови підвищення ефективності заходів регулювання інституціоналізації привласнення інформаційно-цифрового інтелектуального продукту: темп зростання доходу, який не призведе до зниження норми прибутку, зникненню інвестиційних можливостей і виникненню безробіття (О. Домар, Р.Харрод [4, с. 190]); обсяг прибутку в доході, що визначається часткою нагромаджень із прибутку, темпом зростання, коефіцієнтом “капітал-продукт” (Н. Калдор [6]); регламентування прибутку відносно нагромадження капіталу (Дж. Робінсон [7]) тощо. Нажаль кейнсіанські рецепти входять у суперечність із сучасними економічними процесами – інтернаціоналізацією виробництва, розвитком підприємництва, “малого бізнесу”, новим витком конкуренції та іншим.

Вирішення цієї суперечності поставило питання про неефективність умов, що створюють існуючі форми держрегулювання, про пошук меж і відповідних їй форм.

На відміну від кейнсіанців представники соціально-інституціонального напрямку виділяють умови ефективного функціонування формальних інститутів, соціального контролю наслідків економічної діяльності в тому числі й тих, що не мають речової форми й не оцінюються грошима, через: альтернативи зовнішніх контрактів на ринку та внутрішніх контрактів у фірмі (Р. Коуз [8]), витрати експлуатації економічної системи (К. Ерроу [9]), встановлення і забезпечення права власності (Д. Аллен [10, с. 127]), неможливість чіткої специфікації власності (Дж. Стіглер [11, с. 105]), забезпечення прав власності і примусу до їх дотримання (Д. Норт [12, с. 81]), укладення контрактів (О. Вільямсон [13]) та ін. Однак, у цих підходах формою руху суперечності між техніко-економічним інструментарієм досліджень, з одного боку, й реальними соціально-економічними процесами, з іншого, в певній мірі, лишаються пропозиції обмеженого функціонального спрямування.

Як бачимо, у кейнсіанських концепціях найбільші доказовими виявилися заходи коригування сукупного попиту, гнучкі податкові системи, різні види економічної політики; в соціально-інституціональних – суспільного контролю за контрактними відносинами (проблема принципала-агента), інституції як основи визначення та прийняття економічних рішень [14, с. 906]; в неокласичних – програми реформ, що відповідають груповим інтересам тощо. Отже, необхідність плідного використання позитивного потенціалу Західної економічної науки не викликає сумнівів.

Водночас, у напрацюваннях вітчизняних науковців містяться теоретичні та емпіричні результати вивчення регулювання економіки, в т.ч. властивих інституціоналізації привласнення інформаційно-цифрового інтелектуального продукту, а саме: ролі й місця держави (В. Гець [15], В. Тарасевич [16]), процесів адаптування (В. Базилевич [17], А. Гриценко [18]), партнерства держави й приватного сектору (Т. Артемова [19]), державної соціальної політики й соціального захисту (В. Мандибура [20]) тощо.

Комплексність дослідження підвищення ефективності регулюючих заходів інституціоналізації привласнення інформаційно-цифрового інтелектуального продукту, на наш погляд, вимагає виявлення всього спектру регулюючого впливу – державних, ринкових, громадянських. Серед складових такого впливу держави виділяють регульоване відтворення факторів виробництва, стратегію соціально-економічного розвитку, правові акти; ринкового саморегулювання – кон'юнктурно-конкурентне відтворення факторів виробництва, політику невтручання, економічну мотивацію; громадянського регулювання – добровільно організоване відтворення факторів виробництва, політику участі громадян, суспільні устої. Зазначене не вичерпує різноманіття регулюючого впливу на ефективність регулюючих заходів інституціоналізації привласнення інформаційно-цифрового інтелектуального продукту, з метою підвищення якої названі та інші елементи можуть взаємодоповнювати один одного. При цьому, лишаються перспективи наукового аналізу специфіки саморегулювання привласнення інформаційно-цифро-

вого інтелектуального продукту, обумовленого трансакційними витратами, її придатності, наприклад, для повоєнного відновлення національної економіки. Наведені результати наукових опрацювань та перспективи їх удосконалення актуалізують дане дослідження, обумовлюють його ціль та задачі.

Формування цілей статті (постановка завдання).

Розкриття субституції між трансакційними витратами, що властиві інституціоналізації привласнення інформаційно-цифрового інтелектуального продукту.

Виклад основного матеріалу дослідження.

З авторського погляду, вивчення основ саморегулювання інституціоналізації привласнення легітимного інформаційно-цифрового інтелектуального продукту в ракурсі відтворення кластерів його акторів потребує виділення трансакційних витрат, властивих складовим привласнення. Відповідно такого підходу, спочатку окреслюються різновиди трансакційних витрат при саморегулюванні інституціоналізації набуття інформаційно-цифрового інтелектуального продукту в соціально-економічних кластерах його акторів, як: створення (в кластері творців), нагромадження (в кластері продуцентів), розповсюдження (в кластері посередників-підприємців). Після цього, відокремлюються різновиди трансакційних витрат при саморегулюванні інституціоналізації належності інформаційно-цифрового інтелектуального продукту в соціально-економічних кластерах його акторів: пошуку інформації (в кластері творців), виміру (в кластері продуцентів), укладання контрактів (в кластері посередників-підприємців). Логічним завершенням розгляду подібних різновидів трансакційних витрат є підсумок про їх відповідність до формальних інститутів привласнення легітимного інформаційно-цифрового інтелектуального продукту: організаційних правил, нормативно-правових законів, традицій і зразків господарювання.

Однак, при саморегулюванні інституціоналізації привласнення інтелектуального продукту також існують неформальні (як субститути) трансакційні витрати, обумовлені його виробничим використанням у тіньовому секторі економіки. Подібні витрати пов'язані із взаємодією акторів привласнення нелегітимного інтелектуального продукту, тобто, поза використанням законодавчих або формальних правил господарювання. В таких взаємодіях актори відмовляються або не можуть наслідувати нормативно-законодавчим формам координації своїх дій і вдаються до використання в угодах неформальних правил, зафіксованих в стійких стереотипах, традиціях і звичаях. Одна частина цих нелегальних угод пов'язана з неопрацьованістю законодавчих норм регулювання товарних умов привласнення інтелектуального продукту, інша є наслідком нераціонального збільшення трансакційних витрат, санкціонованого державним регулюванням.

В першому випадку трансакційні витрати, з одного боку, можуть бути пов'язані із взаємодіями акторів привласнення нелегітимного інтелектуального продукту. Наприклад, при відсутності нормативного механізму переводу інтелектуального продукту виробничого використання до комерційного обігу, привласнення останнього є нелегітимний, скажімо у формі піратських копій. А з іншого боку – офіційно оформлені контракти могли призводити до взаємодії акторів привласнення інтелектуального продукту, неврегульо-

ваної на законодавчому рівні. Наприклад, купівля-продаж копій аудіовізуальної продукції, програмного коду, "ксерокопій" літературних творів чи конструкторських розробок здійснювалася без урахування правочинів щодо інтелектуального продукту, незважаючи на те, що покупець подібного носія набував не тільки матеріально-речовий предмет договору але й можливість розпоряджатися інтелектуальним продуктом, присвоювати дохід від нього та матеріалізованої вигоди від особливих його властивостей.

В другому випадку, прикладами "тіньових" взаємодій акторів привласнення нелегітимного інтелектуального продукту можуть бути: незаконне придбання прав власності, володіння або використання (наприклад, надання у тимчасове використання без оформлення відповідних документів або передача субліцензії без дозволу патенто-власника); створення й розповсюдження інтелектуального продукту несанкціоноване державними органами; використання при оплаті ціни інтелектуального продукту двох грошових потоків – офіційного й неофіційного; оформлення договору купівлі-продажу інтелектуального продукту без відображення в ньому достовірної ціни та ін. До прикладу нелегальних взаємодій акторів привласнення інтелектуального продукту кримінального характеру можливо віднести отримання хабара за надання права викупу (комерціалізації) або ліцензії на інтелектуальний продукт державної власності.

При взаємодіях акторів привласнення нелегітимного інтелектуального продукту проявляються особливі види трансакційних витрат, які агрегуються витратами специфікації права власності без їх законодавчого оформлення. Прикладами цих взаємодій можуть бути нелегальне розпорядження інтелектуальним продуктом або проведення робіт по його модернізації без дозволу володаря, позика грошей під заставу інтелектуального продукту без оформлення відповідного контракту та ін. Серед результатів подібного роду взаємодій переважають обмеження правочинів користування (наприклад, в якості застави), розпорядження (скажімо, для оренди), володіння (при відчуженні або передачі у спадок), а також відсутність можливості капіталізувати об'єкти власності (залучати інвестиції акторами привласнення інтелектуального продукту виробничого призначення).

У множині відмічених трансакційних витрат виділяються витрати на нелегальне створення інтелектуального продукту. Найбільш яскравими їх прикладами може бути: розробка програмного забезпечення, що наносить шкоду; удосконалення технологій виробничого виготовлення продуктів, заборонених чинним законодавством (наркотичні речовини тощо); запис аудіо, відеопродукції в жанрах, що не передбачені чинним законодавством; напрацювання технологій нелегального доступу до конфіденційної інформації та ін. Трансакційні витрати на нелегальне створення інтелектуального продукту обумовлюють звужене відтворення акторів привласнення нелегітимного інтелектуального продукту в кластері творців та свідчать про недостатній рівень розвитку інституту раціоналізаторства.

Серед зазначених трансакційних витрат можна виділити витрати ухилення від податків і платежів. Традиційними умовами економії на названих витратах вважається угода або договір між членами сім'ї, близь-

кими друзями, сусідами тощо. Подібні угоди «для родичів» характеризуються нееквівалентним обміном та оформленням «економних» контрактів (з використанням, наприклад, різниці в державному миті при оформленні договорів купівлі-продажу, успадкування, дарування). Також, для економії на платежах і податках використовуються приховані реальні ціни угод. А саме, актори схильні до фіксації занижених цін, що в їх уявленні сприяє «економії» на податку на додану вартість, податку на прибуток у випадку продажу, особистому податку (при угодах між фізичними особами), державному миті. Трансакційні витрати ухилення від податків і платежів обумовлюють звужене відтворення акторів привласнення нелегітимного інтелектуального продукту в кластері продуцентів при аномії інституту безпеки та захисту інформації.

Також, до зазначених трансакційних витрат можна віднести витрати доступу до нелегальних процедур вирішення конфліктів. Під ними розуміють витрати на підтримку певного статусу розпорядника у особи, яка покликана контролювати спосіб актуалізації інтелектуального продукту (органи державного контролю за дотриманням конфіденційності, патентні служби тощо), на користування послугами («вишибал» при нелегальних кредитних операціях з інтелектуальним продуктом та ін.). Трансакційні витрати доступу до нелегальних процедур вирішення конфліктів обумовлюють звужене відтворення акторів привласнення нелегітимного інтелектуального продукту в кластері посередників-підприємців як наслідок недосконалості інституту лобізму.

Субституційність трансакційних витрат, властивих взаємодії акторів привласнення нелегітимного інтелектуального продукту, вважається альтернативним важелем саморегулювання звуженого відтворення цих акторів. Умовою активізації трансакційних витрат подібних взаємодій є висока величина витрат (з суб'єктивного сприйняття акторів) санкціонування правочинів володіння легітимним інтелектуальним продуктом, що перевищує корисність від його актуалізації, та стимулює до пошуку альтернатив витрат, пов'язаних з ризиками нелегальних взаємодій.

Як бачимо, у саморегулюванні інституціоналізації привласнення інтелектуального продукту, опосередкованість трансакційними витратами формалізуються як субституція з погляду його (продукту) легітимності. При саморегулюванні відтворення акторів привласнення нелегітимного інтелектуального продукту субституція трансакційних витрат проявляється при: нелегітимному створенні інтелектуального продукту (в кластері творців), ухиленні від податків і платежів (в кластері продуцентів), нелегітимних процедурах вирішення конфліктів (в кластері посередників-підприємців).

Логічним завершенням розгляду саморегулювання інституціоналізації привласнення інтелектуального продукту, опосередкованого трансакційними витратами, буде наступна їх формалізація. В ній функціонал (Fsr) саморегулювання інституціоналізації привласнення інтелектуального продукту, характеризується

не тільки взаємодією частин трансакційних витрат, властивих, складовим його змісту (належності /NA/ та набуття /NB/), а й субституцією частин трансакційних витрат з погляду легітимності. У першому випадку (F1), в функціоналі саморегулювання інституціоналізації привласнення легітимного інтелектуального продукту стимулюється конкуренцією між його акторами у соціально-економічних кластерах відносно трансакційних витрат (CtI). А в другому випадку (F2), в функціоналі саморегулювання інституціоналізації привласнення легітимного інтелектуального продукту стимулюється конкуренція між акторами привласнення легітимного (L) інтелектуального продукту та акторами привласнення нелегітимного (NL) інтелектуального продукту через відповідні трансакційні витрати (Ct^L) та (Ct^{NL}), що формалізується як (авторський погляд):

$$Fsr = \begin{cases} F1 = f(CtI^{NA}, CtI^{NB}), \\ F2 = f(Ct^L, Ct^{NL}), \end{cases} \quad (1)$$

Реалізація функціоналу саморегулювання інституціоналізації привласнення інтелектуального продукту відбувається нерівномірно. Це обумовлено не тільки субституцією трансакційних витрат, а й недосконалістю механізму саморегулювання, що потребує дослідження заходів державного регулювання, покликаних забезпечити розширене відтворення акторів привласнення інтелектуального продукту.

Висновки. За результатами аналізу саморегулювання інституціоналізації привласнення інформаційно-цифрового інтелектуального продукту, можна зробити такі висновки:

1) виділено найбільш доказові заходи регулювання економіки (у т.ч. й інституціоналізації привласнення інформаційно-цифрового інтелектуального продукту) у альтернативних концепціях: програми реформ, що відповідають груповим інтересам (неокласична); коригування сукупного попиту, гнучкі податкові системи, економічна політика (кейнсіанська); суспільний контроль за контрактними відносинами, інституції (соціально-інституціональна);

2) з'ясовано, що субституція трансакційних витрат саморегулювання відтворення акторів привласнення нелегітимного інтелектуального продукту проявляється при: створенні нелегітимного інтелектуального продукту (в кластері творців), ухиленні від податків і платежів (в кластері продуцентів), нелегітимних процедурах вирішення конфліктів (в кластері посередників-підприємців).

3) формалізовано функціонал субституції трансакційних витрат саморегулювання відтворення акторів привласнення нелегітимного інтелектуального продукту в системі рівнянь;

4) подальші дослідження мають бути спрямовані на пошук заходів державного регулювання інституціоналізації привласнення інформаційно-цифрового інтелектуального продукту, придатних для удосконалення стратегії повоєнного відновлення національної економіки України та забезпечення розширеного відтворення привласнення інтелектуального продукту.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Alfred Marshall. Principles of Economics. Prometheus Books. 1997. 320 p.
2. Базилевич В.Д. Історія економічних вчень: підручник. Київ : Знання, 2004. 1300 с.

3. Якобчук В.П., Богоявленська Ю.В., Тищенко С.В. Історія економіки та економічної думки: навч. посіб. Київ : «Центр учбової літератури», 2015. 476 с.
4. Тарасевич В.М., Петруня Ю.Є. Історія економічних вчень : підручник. Вид. 2-ге, допов. і перероб. Київ : «Центр учбової літератури», 2016. 372 с.
5. Степаненко С.В., Антонюк С.Н., Феценко В.М., Тимочко Н.О. Історія економіки та економічної думки: навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2010. 743 с.
6. Nicholas Kaldor. Capital Intensity and the Trade Cycle. Publisher, L.S.E., 1939. 27 p.
7. Robinson Joan. The economics of imperfect competition. 2nd Edition. Palgrave : Macmillan, 1969. 352 p.
8. Coase R.H. The Nature of the Firm. *Economics*. 1937. Vol. 4. P. 386–405.
9. Arrow Kenneth J. The Limits of Organization (Feels Lectures on Public Policy Analysis). W. W. Norton & Company. 1974. 88 p.
10. Васильєва Т.А., Боярко І.М. Трансакційні витрати як фактор формування ринкової інфраструктури. *Вісник Сумського державного університету. Економіка*. 2012. № 4. С. 125–129.
11. Смовженко Т.С., Денис О.Б. Трансакційні витрати як фінансові передумови появи економічних конфліктів. *Фінанс.-кредит. діяльність: проблеми теорії та практики* : зб. наук. пр. 2018. Вип. 4. С. 102–110.
12. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки. Київ : Основи, 2000. 198 с.
13. Аналітик трансакційних витрат та Нобелівський лауреат Олівер Вільямсон. Інформаційно-аналітичний портал Українського агентства фінансового розвитку. URL : http://www.ufin.com.ua/analit_mat/poradnyk/104.htm (дата звернення: 17.05.2024).
14. Matthews R. The Economics of Institutions and the Sources of Growth. *The Economic Journal*. 1996. P. 901–908.
15. Геєць В.М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку. Київ : Інститут екон. та прогнозування НАН України, 2009. 864 с.
16. Тарасевич В.М. Державний капіталізм: ренесанс versus забуття: монографія. 2016. 139 с.
17. Базилевич В.Д. Сучасна економічна теорія: в пошуках нової парадигми. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Сер. : економіка*. 2013. № 4 (145). С. 5–7.
18. Артемова Т.І., Гриценко А.А., Кричевська Т.А. Ієрархія і мережі в інституційній архітектоніці економічних систем: монографія. К. : Ін-т екон. і прогнозування НАН України, 2013. 580 с.
19. Артемова Т.І. Інститут державно-приватного партнерства: світовий досвід і реалії України. *Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: економічна*. 2010. Випуск 38-2. С. 110–117.
20. Мандибуря В.О. Фінансово-організаційні механізми подолання “чорної економіки” та корупції в системі забезпечення соціально-економічного зростання. *Економіка ринкових відносин*. 2012. № 10. С. 29–36.

REFERENCES

1. Alfred Marshall (1997) Principles of Economics. Prometheus Books. 320 p. (in English)
2. Bazilevich V.D. *Istoriya ekonomichnikh vchen': Pidruchnik* [History of economic studies: Textbook]. Kyiv: Znannia, 1300 p. (in Ukrainian)
3. Jakobchuk V. P., Bogoyavlens'ka Ju. V., Tishchenko S. V. (2015) *Istoriya ekonomiki ta ekonomichnoї dumki: navch. posib.* [History of economy and economic thinks: Stud. textbook]. Kyiv: Senter study literature, 476 p. (in Ukrainian)
4. Tarasevych V. M., Petrunja Y. E. (2016) *Istoriya ekonomichnikh vchen': pidruchnik. Vid. 2-ge, dopov. i pererob.* [History of economic studies: Textbook. 2th Ed]. Kyiv: Senter study literature, 372 p. (in Ukrainian)
5. Stepanenko S. V., Antonjuk S. N., Feshchenko V. M., Timochko N. O. (2010) *Istoriya ekonomiki ta ekonomichnoї dumki: navch. posib.* [History of economy and economic thinks: Stud. textbook]. Kyiv: KNEU, 743 p. (in Ukrainian)
6. Nicholas Kaldor (1939) Capital Intensity and the Trade Cycle. Publisher, L.S.E. 27 p.
7. Robinson Joan (1939) The economics of imperfect competition. 2nd Edition. Palgrave: Macmillan. 352 p.
8. Coase R. H. (1937) The Nature of the Firm. *Economics*, vol. 4, pp. 386–405.
9. Arrow Kenneth J. (1974) The Limits of Organization (Feels Lectures on Public Policy Analysis). W. W. Norton & Company. 88 p.
10. Vasilieva T. A. (2014) Transaktsiyni vitrati yak faktor formuvannya rinkovoїinfrastrukturi [Transaction costs as a factor in the formation of market infrastructure]. *Bulletin of the Sumy State University. Economics*, no. 4, pp. 125–129 (in Ukrainian)
11. Smovzhenko T. S., Denis O. B. (2018) *Transaktsiyni vitraty yak finansovi peredumovi pojavi ekonomichnikh konfliktiv* [Transaction costs how financial pre-conditions of appearance of economic conflicts]. *Finans.-credit activ.: problems theory and practical: ac. scientific papers*, vol. 4, pp. 102–110.
12. North D. (2009) *Institucii, institucijna zmiana ta funkcionuvannja ekonomiki* [Institutes, institutional change and functioning of economy]. Kyiv: Osnivy, 198 p. (in Ukrainian)
13. *Analityk transaktsiynykh vytrat ta Nobelivskii laureat Oliver Viliamson* [Transaction costs analyst and Nobel Laureate Oliver Williamson]. Informational and analytical portal of the Ukrainian Agency for Financial Development. Available at: http://www.ufin.com.ua/analit_mat/poradnyk/104.htm (accessed May 17, 2024). (n Ukrainian)
14. Matthews R. (1996) The Economics of Institutions and the Sources of Growth. *The Economic Journal*. P. 901–908.
15. Heyets V. (2009) *Suspil'stvo, derzhava, ekonomika: fenomenologija vzaemodii ta rozvitku.* [Society, state, economy: phenomenology of co-operation and development]. Kyiv: Institute of econ. and prognostication NAS Ukraine, 864 p. (in Ukrainian)
16. Tarasevych V. M. (2016) *Derzhavnij kapitalizm: renesans versus zabuttja: monografija* [State capitalism: renaissance of versus oblivion: monograph]. Dnipro: PDC “Economic”, 139 p. (in Ukrainian)
17. Bazilevich V. D. (2013) *Suchasna ekonomichna teorija: v poshukakh novoї paradigmi* [Modern economic theory: in the searches of new paradigm]. *Announcer of the Kyiv national university of the name of Taras Shevchenko. Economics*, no.4 (145). pp. 5–7. (in Ukrainian)
18. Artemova T. I., Gricenko A. A., Krichevs'ka T. A. (2013) *Ierarkhija i merezhi v institucijnij arkhitektonici ekonomichnikh sistem: monografija* [Hierarchy and networks in institutional architectonics of the economic systems: monograph]. Kyiv: Institute of econ. and prognostication NAS Ukraine, 580 p. (in Ukrainian)
19. Artemova T. I. (2010) *Institut derzhavno-privatnogo partnerstva: svitovij dosvid i realii Ukraini* [Institute of state-private partnership: world experience and realities of Ukraine]. *Scientific works of the Donetsk national technical university. Series: economic*, vol. 38-2, pp. 110–117. (in Ukrainian)
20. Mandibura V. O. (2012) *Finansovo-organizacijni mekhanizmi podolannja “chornoї ekonomiki” ta korupcii v sistemi zabezpechennja social'no-ekonomichnogo zrostannja* [Financially-organizational mechanisms of overcoming of “black economy” and corruption are in the system of providing of socio-economic increase]. *Economics of market relations*, no. 10, pp. 29–36. (in Ukrainian)